

8–10 METŲ VAIKŲ SAVIVERTĖS IR KŪRYBINGUMO SĄSAJOS DAILĖS TERAPIJOS PROCESE

Audronė Brazauskaitė^{1,2}, Donata Sadauskienė^{1,2}, Robertas Lažauskas¹

Lietuvos sveikatos mokslų universitetas¹

Vilniaus dailės akademija²

SANTRAUKA

Tyrimo pagrindimas. 8–10 metų vaikams iškykla nemažai bendravimo problemų. Stipriausias šio amžiaus tarpsnio vaikų poreikis – noras būti pripažintam bendraamžių, jis galimai nustelbia kūrybinės saviraiškos poreikį (Jonynienė, 2013). Vidinė žmogaus disharmonija, išryškėjanti jaunesniojo mokyklinio amžiaus tarpsniu, vėliau gali sukelti emocijų, elgesio ir mokymosi problemų, socialinę dezadaptaciją (Juknienė, 2005). Galima daryti prielaidą, kad žema savivertė mažina kūrybinės saviraiškos poreikį, o dailės terapijos užsiėmimai turėtų padėti stiprinti asmens savivertę ir kūrybiškumą.

Tyrimo tikslas – nustatyti ir įvertinti 8–10 m. vaikų savivertės ir kūrybingumo sąsajas dailės terapijos procese. Uždaviniai – nustatyti: 1) 8–10 m. vaikų savivertės lygį; 2) 8–10 m. vaikų kūrybingumo lygį prieš dailės terapiją ir po jos. Klausimas: kaip tarpusavyje siejasi tyrimo metodų analizės duomenys?

Metodai. Tyrimas mišrus. Taikytas tyrėjos V. Oaklander (2014) sudarytas savivertės testas, E. E. Tunik'o kūrybingumo metodika, formaliųjų elementų analizė, atvejo analizė ir grupinė dailės terapija, kurią sudarė 10 užsiėmimų.

Rezultatai. Savivertės testo rodikliai parodė, kad tiriamosios grupės savivertė yra vidutinė. Kūrybingumo pokytis po dailės terapijos programos yra statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$). Formaliųjų elementų analizės ir atvejo analizės rodikliai parodė teigiamą dailės terapijos poveikį tiriamųjų grupei.

Išvados. Savivertės ir kūrybingumo teigiama dinamika, nustatyta remiantis formaliųjų elementų ir atvejo analizės metodikomis, parodė, kad dailės terapija yra paveiki stiprinant 8–10 m. vaikų savivertę ir keliant jų kūrybingumo lygį. Lyginant pirmą dailės terapijos užsiėmimą su paskutiniu, pakilo tiriamųjų savivertė ir kūrybingumas, todėl galima teigti, kad kylant savivertei kyla ir asmens kūrybingumas.

Raktažodžiai: savivertė, kūrybingumas, dailės terapija, jaunesnysis mokyklinis amžius.

ĮVADAS

Teminio tyrimo ataskaitoje (*Visionary analytics*, 2014) Lietuva, lyginant su kitomis ES šalimis, minima kaip nepakankamai pažangi kūrybingumo ugdymo srityje. Tai iš dalies galėjo lemti vyravęs požiūris, kad kūrybingumo plėtojimu turi rūpintis neformalusis ir papildomas švietimas (Laužikaitė, 2017). Tuo pačiu pabrėžiamas asmenybės kūrybingumo ir inovacijų reikšmingumas ateityje, kūrybiškumui tampant darbo vietos garantu (Labanauskas, 2017).

Kūryba teigiamai veikia emocių brandą, intelekto ir fizinį brendimą, pojūčių raidą ir socialinio gyvenimo formavimąsi (Smalinskienė, 2014). Vaikystėje patirtas kūrybingumo slopinimas paveikia tolesnį asmens vystymąsi, lemia socialinės

adaptacijos sunkumus (Mankauskienė ir kt., 2009). Nors plačiai nagrinėjamas kūrybingumas, neegzistuoja vienintelis kūrybingos asmenybės tipažas. Juo labiau jį būtų sunku aptikti tarp vaikų, kuomet dar tik formuojasi tam tikri asmenybės bruožai (Valickienė-Pilkauskaitė, 2013). Dailės terapija gali padėti ugdyti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybingumą.

Dailės terapija naudinga pediatrijos pacientams dėl galimybės atkurti pilnatvės, saugumo jausmą, viltį, atrandant prasmę kūrybos procese (Malchiodi, 2003).

Švietimo sistemoje dailės terapija atskleidžia įvairiapusį pritaikomumą esant padidintam nerimastingumui, impulsyvumui, agresyvumui, patiriant baimes ar susiduriant su emocinio vystymosi sunkumais; išgyvenant emocinį atstūmimą, vienatvės jausmą, depresiją, patiriant stresines būsenas; konfliktiškumui tarpusavio santykiuose, priešiškumui aplinkiniams, neadekvačiam elgesiui, nepasitenkinimui ir pavydo jausmui; sutrikusiems santykiams su artimaisiais; negatyvumui, žemai savivertei (Lebedeva, 2013). Žema savivertė kelia diskomfortą, trukdo adaptuotis socialinėje aplinkoje. Žemas savęs vertinimas, kaip ir per aukštas, yra laikomas neadekvačiu ir būdingas mažo pažangumo moksleiviams. Neadekvatus savęs vertinimas ugdo neigiamus asmenybės bruožus. Nurodoma, kad tokiems vaikams sunku susirasti draugų, prašyti pagalbos, jiems būdingas įžeidumas ir savo aktyvumo slopinimas (Šilauskienė, 2016).

Savivertė yra visais žmogaus amžiaus tarpsniais kintantis objektas. Ne išimtis ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų savivertės kitimas, kuriam kisti vis didesnę reikšmę turi tokie aplinkiniai faktoriai, kaip mokytojai, bendraamžiai, mokymosi rezultatai.

Nustatyta, kad mokyklose, kuriose sustiprintas meninis ugdymas, mokinių kūrybiškumo rodikliai aukštesni, lyginant su bendrojo ugdymo įstaigomis, kuriose nėra meninio ugdymo profilio, o tarp mokinių kūrybiškumo ir jų pažangumo nustatytas teigiamas ryšys (Petrulytė, 2011). Todėl manome, kad dailės terapijos programos įdiegimas mokyklose (ne tik neformaliajame švietimo sektoriuje) pastiprintų vaikų savivertę ir kūrybingumą.

Tyrimo tikslas – nustatyti ir įvertinti 8–10 m. vaikų savivertės ir kūrybingumo sąsajas dailės terapijos procese.

METODAI

Tiriamieji. Tyrime dalyvavo 6 moksleivės, pradėjusios lankyti dailės būrelį. Tiriamųjų amžiaus vidurkis – 9,5 m. Tyrimui atlikti gautas Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Bioetikos komiteto leidimas. Tyrimas atliktas neformaliojo dailės ugdymo įstaigoje. Tyrimo atrankos kriterijai: a) vaikai nuo 8 iki 10 metų;

b) vaikai, lankantys neformaliojo švietimo būrelį. Visos tiriamosios ir jų tėveliai buvo supažindinti su tyrimo eiga, taikoma tyrimo metodika.

Tyrimo metodai. Siekiant kokybiškiau atskleisti dailės terapijos poveikį tiriamųjų savivertei ir kūrybingumui, pasirinkta mišri metodika.

Dailės terapijos sesijos taikytos kaip pagrindinė tyrimo intervencija. Užsiėmimų skaičius – dešimt sesijų, kurių trukmė po pusantros valandos. Tyrimas atliktas pusantro mėnesio laikotarpiu, susitikimai su tiriamosiomis vyko du kartus per savaitę.

Savivertės klausimynas sudarytas tyrimo autorės pagal V. Oaklander (2014) minimus vaikų žemos savivertės požymius. Didžiausia galima balų suma lygi 88, mažiausia – 0. Testo koduotė atsakant į visus klausimus: visiškai nesutinku – 4 balai; nesutinku – 3 balai; nei sutinku, nei nesutinku – 2 balai; sutinku – 1 balas; visiškai sutinku – 0 balų. Sudaryta atskira anketa tėvams, kuria buvo nustatytas tėvų auklėjimo stiliaus dominavimas, galimai turintis ryšį su vaikų saviverte.

E. E. Tunik kūrybingumo metodika. Metodika remiasi adaptuotu F. E. Williams'o (1993) testu ir skirta pakankamai plačiai amžiaus grupei. Vidinis suderintumas (Cronbach'o alfa) siekia nuo 0,632 iki 0,730. Testo metodika leidžia nustatyti keturias kūrybiškos asmenybės ypatybes, kurios glaudžiai sietinos su kūrybiniais gabumais: smalsumu, vaizduote, sudėtingumu ir polinkiu į riziką. Didžiausias galimas testo balas – 100, mažiausias – 0. Kuo aukštesnis balas, tuo asmenybė laikoma kūrybiškesne. Iš 50 testo punktų po 12 teiginių priskiriami smalsumui ir vaizduotei, po 13 – gebėjimui rizikuoti ir sudėtingumo faktoriui. Jei atsakymas sutampa su raktu, vertinamas 2 balais, iš dalies sutampantiems atsakymams („galbūt“) skiriamas 1 balas, nesutampantiems su raktu skiriama 0 balų, atsakymai „nežinau“ vertinami 1 balu.

Formaliųjų elementų lentelė sudaryta remiantis A. Venger'io (2008), V. Oaklander (2014), L. Lebedevos (2013) literatūra ir A. Pavliukovič (2018), A. Smalinskienės (2014), E. Kasperavičienės (2010) tyrimais. Lentelėje pateikti elementai buvo vertinami „yra“ ar „nėra“ principu. Taigi šiuo atveju bendra lentelės balų sistema nebuvo sudaroma, o rezultatai nesumuojami. Kiekvienas lentelėje esantis faktorius vertintas atskirai nuo kitų pateiktų formaliųjų elementų.

Atvejo analizė. Šio instrumento pasirinkimas yra svarbus siekiant atskleisti kokybinę tyrimo dalį.

Statistinė duomenų analizė. Tyrimo duomenys buvo apdorojami *Microsoft Excel* ir *SPSS 21.0* statistinėmis programomis. Skaičiuoti savivertės ir kūrybingumo duomenų vidurkiai. Kūrybingumo įvertiniai skaičiuoti taikant neparametrinių statistinių duomenų Wilcoxon'o kriterijų dėl palyginti nedidelės tiriamųjų imties – šešių dalyvių. Formaliųjų elementų duomenys pateikti tyrimo diagramose.

TYRIMO REZULTATAI

Savivertės testą atlikusių tiriamųjų rezultatai parodė, kad tiriamosios grupės savivertė yra vidutinė. Kūrybingumo pokytis po dailės terapijos programos yra statistiškai reikšmingas ($p < 0,05$) (žr. lent.).

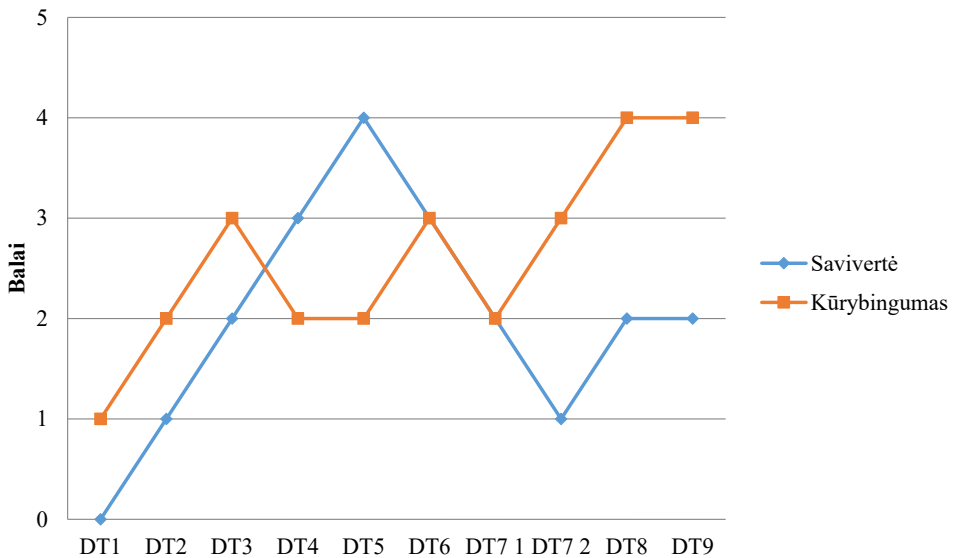
1 lentelė. Kūrybingumo skalių įverčių palyginimas (Wilcoxon'o kriterijus)

Aprašomoji statistika					Wilcoxon'o kriterijus				
Kūrybingumas	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Min.	Maks.		N	Vidutinis rangas	Z reikšmė	P reikšmė
Prieš	31	16,62	1	45	Negatyvūs rangai	0 ^a	0	-2,201	0,028
					Pozityvūs rangai	6 ^b	3,5		
Po	45	18,89	12	62	Lygybė	0 ^c			
					Iš viso	6			

Pastaba. a – kūrybingumas po intervencijos < už kūrybingumą prieš intervenciją; b – kūrybingumas po intervencijos > už kūrybingumą prieš intervenciją; c – kūrybingumas po intervencijos = kūrybingumui prieš intervenciją; N – tiriamųjų skaičius.

Formaliųjų elementų analizės ir atvejo analizės rodikliai parodė teigiamą dailės terapijos poveikį tiriamųjų grupei (žr. pav.).

Lentelėje pateiktas T4 bendras savivertės ir kūrybingumo vertinimas sudarytas pagal formaliųjų elementų lentelės ir atvejo analizės duomenis. DT1 metu nustatytas žemas savivertės lygis, balų atitikmuo – „0“, o kūrybingumas atitinka vidutinį ar pakankamą lygį, balų atitikmuo – „1“. Tolesnis vertinimas remiasi tokia balų sistema: padidėjusi savivertė ar kūrybingumas – „+1“, sumažėjimas – „-1“, rezultatas lieka nepakitęs, lyginant su praėjusia sesija, – „0“. Taigi, lyginant pirmos ir paskutinės dailės terapijos sesijų įverčius, galima teigti, kad savivertė pakilo 2 balais, kūrybingumas padidėjo 3 balais. Tokie duomenys rodo teigiamą dailės terapijos poveikį savivertei ir kūrybingumui.

Pastaba. DT – dailės terapijos sesijos.

Pav. T4 savivertės ir kūrybingumo dinamika dailės terapijos procese

REZULTATŲ APTARIMAS

Kūrybingumo metodikos rodiklis ($p < 0,05$) atskleidė, kad dailės terapija skatina vaikų kūrybingumą. Teigiama savivertės dinamika dailės terapijos procese taip pat nurodo, kad dailės terapija gali stiprinti vaikų savivertę, nors statistiškai rodiklis prieš tyrimą ir po jo nebuvo skaičiuotas, savivertės klausimas buvo daugiau nagrinėtas kokybiniu požiūriu.

Lietuvoje atliktų tyrimų, kurių tyrimo objektas būtų 8–10 metų vaikų savivertės ir kūrybingumo sąsajos dailės terapijos procese, nėra. G. Beresnevičiaus (2010) disertacijoje nagrinėjama savivertės ir kūrybingumo sąsaja parodė, kad mokinių kūrybingumas priklauso nuo asmens savivertės, psichologinės savijautos ir kitų aplinkos veiksnių.

Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų savivertės kaitos problematika dailės terapijos procese nagrinėjama V. Šilauskienės (2016) moksliniame tyrime. Autorė, nagrinėdama tiriamųjų, turinčių kalbėjimo ir kalbos sutrikimų, savivertę po dailės terapijos, atskleidė teigiamą dailės terapijos poveikį 9–10 m. amžiaus vaikų savivertei. E. Kasperavičienė (2010) patvirtino dailės terapijos veiksmingumą vaikams, turintiems kalbos sutrikimų.

R. Alavinezhad'as ir kt. (2013) nagrinėjo agresyvių vaikų pyktį ir jų savivertę. Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad lyginant su kontroline grupe dailės terapija padėjo sumažinti agresyvių vaikų pykčio apraiškas, pakilo jų savivertė.

Šio amžiaus vaikų kūrybingumas dailės terapijos procese nagrinėtas J. Mankauskienės ir A. Vaitkevičienės (2009). Tyrimu nustatyta, kad dailės terapija veikia vaikų kūrybingumą.

Lyginant tyrimo rezultatus su kitų autorių gautaisiais, patvirtinančiais dailės terapijos poveikį tiriamųjų savivertei ir kūrybingumui, galima teigti, kad dailės terapija paveiki stiprinant jausnesniojo mokyklinio amžiaus vaikų savivertę ir keičiant jų kūrybingumą.

IŠVADOS

Kūrybingumo metodikos rezultatai, formaliųjų elementų analizės duomenys kartu su atvejo analize atskleidė tiriamųjų savivertės ir kūrybingumo teigiamą dinamiką dailės terapijos procese, lyginant su rodikliais prieš dešimt dailės terapijos užsiėmimų ir po jų. Po dailės terapijos užsiėmimų pakilo tiek savivertės, tiek kūrybingumo įverčiai, todėl galima teigti, kad kylant tiriamųjų savivertei labiau išreiškiamas ir kūrybingumas.

Finansavimas: nėra.

Interesų atskleidimas: nėra.

LITERATŪRA

- Alavinezhad, R., Mousavi, M., Sohrabi, N. (2013). *Effects of Art Therapy in Anger and Self-esteem in Aggressive Children*. International Congress on Clinical and Counselling Psychology. Iran: Elsevier.
- Beresnevičius, G. (2010). *Kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo edukacinės dimensijos: daktaro disertacija*. Šiaulių universitetas.
- Jonynienė, V. (2013). *Kūrybiškumo ugdymas mokykloje*. Vilnius: UPC.
- Juknienė, J. (2005). *Skirtingo pažangumo ir 7–8 vaikų savivertės, vidinės darnos ir savimonės ypatumai: magistro darbas*. Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Kasperavičienė, E. (2010). *Vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, savęs vertinimo pokyčiai, taikant dailės terapiją: magistro darbas*. Šiaulių universitetas.
- Labanauskas, L. (2017). Socialinės inovacijos ir kūrybiškumas švietimo ir inovacijų politikos kontekste. *Socialinis ugdymas: mokslo darbai*, t. 47, 3, 33–45.
- Laužikaitė, M. (2017). *Kuriančių praktikų transformacinis potencialas mokyklose: „Kūrybinių partnerysčių“ atvejo studija* [žiūrėta 2019 11 15]. Prieiga internetu: http://leidykla.vda.lt/Files/file/Acta_84/03_M_Lauzikaite_A_Varanauskas_Ac.pdf.
- Lebedeva, L. (2013). *Dailės terapija: teorija ir praktika*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija.
- Mankauskienė, J., Vaitkevičienė, A. (2009). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybingumo pokyčiai taikant dailės terapijos metodus. *Specialusis ugdymas*, 2 (21), 125–130.
- Malchiodi, A. C. (2003). *Handbook of art therapy*. New York, London: The Guilford press. P. 212–218.
- Oaklander, V. (2014). *Langas į vaiko pasaulį: geštalto psichoterapija vaikams ir paaugliams*. Kaunas: Žmogaus psichologijos studija.

- Pavliukovič, A. (2018). *Dailės terapijos poveikis paauglių, likusių be tėvų globos, savivertei: magistro darbas*. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas / Vilniaus dailės akademija.
- Petrulytė, A. (2011). Bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose sustiprintas meninis ugdymas, mokinių kūrybiškumas ir mokymosi sekmė. *Ugdymo psichologija*, 22, 48–54.
- Smalinskienė, A. (2014). *Dailės terapijos užsiėmimų poveikis stiprinant vaikų globos namų auklėtinių savivertę: magistro darbas*. Šiaulių universitetas.
- Šilauskienė, V. (2016). *Dailės terapijos poveikis 9–10 m. vaikų su kalbėjimo ir kalbos sutrikimais savivertei: magistro darbas*. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas / Vilniaus dailės akademija.
- Valickienė-Pilkuskaitė, R. (2013). *Kas trukdo ugdyti vaiko kūrybingumą ir kaip ugdyti kūrybingas individualybes?* [žiūrėta 2019 11 10]. Prieiga internetu: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB->
- Vengeris, A. (2008). *Psichologinis konsultavimas ir diagnostika*. I dalis. Vilnius: Presvika.
- Visionary analytics. (2014). *Vaikų kūrybiškumo ugdymas namuose, mokykloje ir popamokinėje veikloje. Teminio tyrimo ataskaita* [žiūrėta 2019 11 11]. Prieiga internetu: http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/Vaiku+kurybiskumas_teminio+tyrimo+ataskaita_2014.pdf/0cd99889-aafe-4932-a1f3-9947eb391955.

LINKS BETWEEN 8–10-YEAR-OLD CHILDREN’S SELF-ESTEEM AND CREATIVITY IN THE PROCESS OF ART THERAPY

Audronė Brazauskaitė^{1,2}, Donata Sadauskienė^{1,2}, Robertas Lažauskas¹

Lithuanian University of Health Sciences¹

Vilnius Academy of Arts²

ABSTRACT

Background. Children between the ages of 8 and 10 have communication problems. The strongest need of this age is the desire to be recognized by peers, which possibly overshadows the creative needs of self-expression (Jonynienė, 2013). The inner disharmony of a person, which becomes apparent at the younger school age, may later be more important and lead to emotional, behavioural and learning problems, as well as social disadaptation (Juknienė, 2005). We can assume that in case of low self-esteem and low creative needs for self-expression art therapy sessions could help strengthen a person’s self-esteem and creativity.

Research aim. The aim of the study was to identify and evaluate links between 8–10-year-old children’s self-esteem and creativity in the process of art therapy. Objectives of the research: 1. To determine 8–10-year-old children’s self-esteem. 2. To determine 8–10-year-old children’s creativity before and after art therapy. Research question: 1. How do the data of the analysis of research methods relate to each other?

Methods. The study applied mixed-methods approach. The self-esteem test by Oaklander (2014), E. E. Tunik’s creativity methodology, analysis of formal elements, case analysis and group art therapy consisting of 10 sessions were applied.

Results. Self-esteem was tested during the research was average. The change in creativity after art therapy programs was statistically significant ($p < 0.05$). The results of the analysis of formal elements and the case study were the most important.

Conclusions. Research results showed that art therapy strengthened 8–10-year-old children's self-esteem and improved their creativity. Comparing the first session of art therapy with the last one, the self-esteem and creative experience of the subjects increased.

Keywords: self-esteem, creativity, art therapy, junior school age.

Gautas 2020 05 18

Priimtas 2020 07 01